

Részvételi demokrácia és az iskola

március 23, 2013

A cikk rövidítve megjelent a Népszabadság 2013 március 22-i számának 12. oldalán.

A Hallgatói Hálózat és KIHA léte és működése sok embert homlokráncolásra készítet, és sokan azt gondolják, hogy ezek csupán tiszavirág életű dolgok, és amint a hallgatók és a középiskolások kitombolták magukat, visszatér a normális hétköznapi élet, elfelejtik majd, hogy gyakorolják a közvetlen részvételi demokráciát, és ugyanolyan jól idomítható hallgatókká válnak, mint a többiek. Bevallom, én is elképzelhetőnek tartom ezt a variációt. Az 1968-as diáklázadások után jó néhány évvel szokásos volt megkeresni az akkori idők diáklázadásainak vezetőit, és igazolást próbálni szerezni tőlük a fenti tézishez.

Biztosan vannak sokan, akikre mindez igaz, de nem mindenkire. A valamikori diáklázadók és utódaik egy része Nyugat-Európában, az USA-ban, Izraelben és a világ más tájain nem adta fel a 68-as elveket, és ma is működtet a közvetlen demokrácia elvei szerint felépített iskolákat.

A 60-as 70-es évek szabad iskoláit ma demokratikus iskoláknak hívják. A mozgalom ma is működő legidősebb intézménye az 1921 óta működő Summerhill iskola Angliában, melyet a közelmúltban Vekerdy Tamással meg is látogattunk. A látogatásról szóló élménybeszámoló megjelent a legnagyobb példányszámú magyar női magazinban és a pedagógiai szaksajtóban is.

Summerhill nincs egyedül, Európában 31 iskola tagja a demokratikus iskolák szövetségének (EUDEC), és az iskolák hatása jóval nagyobb, mint azt számuk mutatja. Az, hogy Magyarországon ma még nincs ilyen iskola, mutatója annak, hogy az igazi gyerek-tanár önkormányzat a magyar pedagógusokban és

szülőkben erős félelmeket kelt. Ugyancsak nehezen ad teret egy ilyen intézménynek a törvényi szabályozás. Ami Angliában elv, hogy egy iskolának saját filozófiája lehet, nálunk csak álom. A demokratikus iskolákról, a mögötte álló pedagógiai, politikai elképzelésekről keveset lehet olvasni. A Summerhill alapító Alexander Sutherland Neill híres-hírhedt (és tegyük hozzá: sajnos nem a legjobb) könyve is csak 2004-ben jelent meg magyarul.

Az, hogy a közvetlen demokrácia nem csupán a HAHA és a KIHA „ötlete”, mutatja, hogy egri szülők és tanárok egy csoportja is hasonló elveken szeretne iskolát alapítani, de éppen a szabályozás nehézsége miatt, egyelőre magántanulókból álló demokratikus közösséggé tudnak csak szerveződni. ()

A demokratikus iskolák európai szövetségének () első kongresszusán Summerhill igazgatónöje, az alapító A.S. Neill lánya, aki 27 éve vezeti az iskolát, és maga is az iskola diákja volt, így beszélt:

Summerhill- a felnőtt gyerek kapcsolatok tekintetében az elfogadott normákat mindig a feje tetejére állította.

Melyik rendes iskola engedné meg, hogy a tanulók saját maguk döntsenek életükről úgy, akár a felnőttek, és hol élhetnek a gyerekek a felnőttekkel egyenlő tiszteletben? Melyik rendes iskola adná meg nekik a lehetőséget, hogy egész nap játsszanak, ha ehhez van kedvük? Fakunyhókat építhetnek az erdőben, vagy beszélgethetnek egymással a kedvenc zenéjükéről. Még káromkodhatnak is, ha úgy gondolják. De a legtöbb ellenszenvet a kívülállókban az váltja ki, hogy nem kötelező nekik az iskolai órák látogatása. Ez az a dolog, ami teljesen felháborítja az embereket, és ez az, amit minden gyerek **imád**, amikor először hall az iskoláról.

Gondolom, sokan közületek hallottak már negatív vagy sokkoló dolgokat Summerhillről. Rengeteg kritika ér bennünket. Az emberek azt gondolják, hogy mi elhanyagoljuk a gyerekeket,

mert hagyjuk, hogy saját életükkel kapcsolatban döntéseket hozzanak.

Ám vessünk egy pillantást Summerhill igazi életére. Summerhill egy kis iskola, kb. 100 emberből áll, beleértve a tanárokat és a személyzetet is. Ezt a közösséget működtetjük önállóan, annak minden szépségével és nehézségével együtt. [...] Az iskolában mindenkinek egyenlő státusza van, de azért tudomásul vesszük azt is, hogy a felnőttek és gyerekek szerepe nagyon különböző. A tanárok a törvényeknek megfelelően gondoskodnak a gyerekekről, és ezt nagyon komolyan vesszük. Mi azonban nagyon odafigyelünk arra is, hogy ez ne sértse meg a gyerekekkel szembeni egyenlőségre építő kapcsolatot. Ez egy demokratikus iskola: minden embernek egy szavazata van a gyűléseken, és mindenkinek szava lehet az iskola ügyeiben. A gyűlésekre heti háromszor kerül sor, és ezeken megbeszélünk dolgokat, panasszal élhetünk a többiekkel szemben, ha viselkedésüket rossznak találjuk. Itt módosítunk, fogadunk vagy törölünk el iskolai szabályokat. Summerhill célja, hogy segítsen a gyerekeknek azzá az emberré lenni, amivé lenni szeretnének. A gyerekek itt személyes szabadságot élveznek: játszhatnak, fejlődjenek a saját ritmusuk szerint, a nekik tetsző irányokban. A tanórák nem kötelezőek, de minden az iskolában szokásos tantárgy tanórája rendelkezésére áll azoknak, akik látogatni akarják a tanórákat. Ez Summerhill rendszere dióhéjban.

Mi itt a lényeg végül is? Vessünk csak egy kritikus pillantást a ma uralkodó iskolarendszerre. Az iskolákban a gyerekeket mindenféle ellenőrzés nélkül tanítják a tanárok. Még manapság is, amikor olyan sok szó esik az emberi jogokról, a gyerekek jogait senki sem veszi komolyan. Szó van a nők jogairól, a nemzeti kisebbségek jogairól, a homoszexuálisokról, a különböző bőrszínnel rendelkezőkről, de a gyerekeknek nincsenek jogai, és nem tudják életüket saját kezükben tartani. Nem kapnak tiszteletet annak az egyszerű ténynek az alapján, hogy ők gyerekek, és nem tölthetik az idejüket azzal,

amivel a gyerekek általában szeretnék tölteni az idejüket. Az a nézet uralkodik, hogy a tanulásban a tanárok a legfontosabb tényezők. A legfontosabb, hogy a tanárok beletöltsék a gyerekekbe a tudást, és nem az, hogy a gyerekeket felelősséggel ruházzák fel saját tanulási folyamataikkal kapcsolatban. Elfogadott nézet, hogy a gyerekeket kényszeríteni kell tanulni, akár élvezik azt, akár nem. Fel kell készíteni őket eljövendő életükre. Minden gyerek úgy tudja, hogy neki jól kell teljesítenie annak érdekében, hogy sikeres legyen az életben. Ehhez teszteket kell kitölteniük és vizsgákat letenniük, majd egyetemre menniük, hogy diplomát szerezzenek. Viszont, ha ez nem sikerül nekik, akkor úgy érzik, hogy kudarcot vallottak. Amikor nehézségeik vannak, irigykedve tekintenek azokra, akiknek mindez könnyen megy, és szembesülnek azzal, hogy ők minderre ilyen formában nem képesek. Úgy érzik, ők nem olyan okosak és jók, mint azok, akiknek sikerül. Ez pedig nem egy jó kezdő lépés az életbe. Ez a rendszer azonban az általánosan elfogadott, és ebben a rendszerben akar mindenki boldog és sikeres lenni. A probléma az, hogy mindez egy mesterségesen kigondolt rendszer. Nem igaz, hogy attól leszel boldog, ha leteszed a vizsgákat, sikeresen megírod a teszteket, és egyetemen tanulsz. Nem igaz, hogy pusztán a tanulmányaid által jobb emberré válsz. Számos rettenetes ember volt a történelemben, aki nagyon jó oktatásban részesült. Vajon az intellektuális teljesítmény boldog emberré tesz? Nem feltétlenül. Gazdaggá tesz? Nem feltétlenül. Vajon a gazdagság boldoggá tesz? Nem feltétlenül. És egyáltalán, mi az, hogy siker, és ki határozza meg, hogy mi az? Tanfelügyelők jöttek hozzánk Summerhillbe, és fenyegetően ingatták a fejüket, hogy a gyerekek így nem fognak tudni kiadni magukból mindent, ami bennük van. Mit jelent ez a minden? Ki határozza azt meg, hogy mi az? Honnan tudjuk, azt, hogy valaki elérte? És egyáltalán, ha végül elértük azt, amit akartunk, érdekel ez akkor már bárkit is?

Amit mi Summerhillben el akarunk érni, az a boldogság és az elégedettség érzése az életben. Élvezni a barátainkkal és családdal való együttlétet, hozzájárulni azokhoz a dolgokhoz, amikről úgy találjuk, hogy értékesek az életben. És sajnálattal kell közölnöm, hogy mindezeket nem tudja az iskola *megtanítani*. Mindezt neked magadnak kell megtanulnod, megtalálnod. Ha jóban vagy önmagaddal, akkor az már egy jó kiindulási pont. Önmagaddal jó kapcsolatban lenni, az egy jó startpozíció. Ám sok időre van szükséged ahhoz, hogy felfedezd önmagadat. A saját erős oldalaidat, kívánságaidat és céljaidat. Ehhez kockázatokat kell vállalnod, mindig kitolva saját határaidat, hogy megérezd azt is, milyen, amikor rossz embernek érzed magad.

Amit egy iskolának nyújtani kellene, az annyi, hogy minderre, amit most felsoroltam, sor kerülhessen egy térben, egy biztonságos és gondoskodó környezetben. Summerhill és más szabad iskolák mindezt biztosítják. Ha valaki egy önkormányzó közösségben él, ahol az emberek nyitottak és őszinték egymással, az későbbi életében nagyban megalapozza a többi emberrel való kapcsolatainak minőségét. Mi a tanuló kezébe adjuk közvetlenül a tanulást, a mi esetünkben ez a gyerek. A tanulás azt jelenti, hogy te tanulsz, nem pedig azt, hogy valaki tanít téged. Neked kell késznek lenned arra, hogy befogadj új ismereteket, neked kell akarnod tanulni. Egy szabad és boldog tanulási környezetben a gyerekek olyan emberré válnak, akik később egész életükön át szívesen tanulnak, és saját érdeklődésük vezeti őket. Emberekké, akik képesek felelősséget vállalni tetteikért, embertársaikkal megértők tudnak lenni, hatékony döntéshozók, kreatívak és általában nagyon innovatívan gondolkodók. Ezen túl van humoruk, és minden szempontból jó emberek.

Sok nyitottan gondolkodó ember világosan látja az olyan

iskolák erényeit, mint Summerhill, még akkor is, ha nem is értenek egyet az egész „csomaggal”. De a kormányok és hivatalos szervek, és a nagyközönség nagy része is túlzottan rövidlátó, és gyakran még meghallgatni sem hajlandó, nem hogy megérteni, miről is van szó, mert komoly félelmet kelt bennük mindez. Az iskolai tanfelügyelők és más kritikusaink azt mondják, hogy mi ártunk a gyerekeknek, mert nem kényszerítjük őket megtanulni azt, amiről **mi** azt gondoljuk, hogy nekik tudniuk kell. Elfelejtették, hogy mit jelent gyerekek lenni. Valójában a konvencionális iskolarendszer az, ami árt a gyerekeknek, mert nem támogatja a választás szabadságát, nem ad lehetőséget egyedül lenni, nem ad lehetőséget kockázatot vállalni és hibázni, nem engedi, hogy a gyerek az legyen, ami szeretne lenni. A szabadság a választásra való lehetőséget jelenti, nem a mások székálására való szabadságot, vagy azt, hogy elkényeztetett öntörvényűként viselkedjünk. A közösségi élet mellékterméke, hogy kiegyenlíti a viszonyokat, mert embertársaival kapcsolatban mindenki megtanulja, mi a jó és mi nem.

Minden közvélekedéssel ellentétben Summerhill tanulói – mint azt az angol iskolafelügyelet 2007-es és 2011-es jelentései is igazolják – tanulmányi eredményeikben nem maradnak el a többi gyerekekhez képest.

Csak reménykedni lehet, hogy a HAHA és a KIHA tagjai megismerik a demokratikus iskolák működését, rájönnek, hogy ezek az ő elveiket valósítják meg és jól is működhetnek, ha a felnőttek megértik, amit csinálnak, és ezt jól viszik át az iskolák mindennapi gyakorlatába. Jó minták vannak, és kár, hogy a mai magyar társadalmi közeg nagyon ellenséges a közvetlen, személyes demokráciával. Ez csak az által változhat meg, ha minél többen ismerik ezen iskolák életét és eredményeit, és ha ebben a folyamatban létrejönnek magyar

demokratikus iskolák is. Ha középiskolásként vagy egyetemi hallgatóként a Hálózatokban ezt gyakorolták, akkor csak kitartás kérdése, hogy felnőttként sikerüljön ezen elvek szerint élniük, és ezt a hagyományt demokratikus iskolák képében is folytatni a saját és a gyerekek nagy örömére.

A Summerhill alapító Neill mindig is hangsúlyozta, hogy Summerhill már nem csupán kísérlet, hanem egy kipróbált rendszer. Az iskola 90 éves fennállása alkalmából megjelent egy kötet „After Summerhill” (Summerhill után) címen, amely 15 életrajzban mutatja meg, hogyan vált be az egyes emberek életében a summerhilli nevelés. Négy emblemikus élettörténet magyarul is olvasható internetes oldalunkon. Azzal mindegyikük egyetért, hogy „A közösségi gyűlés egy nagyon fontos összetevő: nagyszerű lehetőség arra, hogy megtanuld más emberek nézetét megérteni és konfliktusokat megoldani. Az iskoláknak a demokráciát ebben a formában kéne gyakorolniuk.”